

מתקפה ומגנה במערכות ישראל

אלוף ישראל טל

לא כל הקרבות שמנהל הצד התוקף הם קרבות התקפה; שהרי הצד המנהל מגנה אינו מסתפק בניהול קרבות הגנה שמגמתם לקדם את פני ההתקפות, אלא גם מנחית התקפות-נגד כדי לשבש את המתקפה נגדו. הצד התוקף נאלץ, אפוא, לנהל לצד המבצעים ההתקפיים שלו גם קרבות הגנה, וזאת כדי לעמוד בפני התקפות-הנגד המונחתות עליו.

כאשר צד אחד נמצא במתקפה, אזי הצד השני נמצא במגנה. אין, בדרך כלל, מתקפה ישירה מול מתקפת האויב באותה הזירה — המעבר למתקפה בעיצומה של מתקפת האויב מתרחש בזירה אחרת, או, במלים אחרות, מתקפת-נגד היא על פי רוב עקיפה.

הלכה ומעשה בישראל

בישראל קדם המעשה להלכה. בשנות ה-30 הוציאו יצחק שדה, ואחריו אורד וינגייט, את המגינים אל מחוץ לגדר, אל מרחבי השטח, כדי להקדים את האויב ולהפתיעו. במלחמת העולם השנייה התכונן אמנם היישוב בארץ-ישראל למלחמה בגרמנים, במקרה שיגיעו לארץ-ישראל, אך גם שלח עשרות אלפי לוחמים לחזיתות אפריקה ואירופה כדי לקדם את פניהם הרחק מגבולות הארץ. במלחמת העצמאות הכרענו את המלחמה רק כשעברנו ממגנה למתקפה. מורשת זו של נטילת יזמה ורוח התקפית השפיעה על דפוס ההתנהגות ההתקפי שסיגלנו לעצמנו מאז, מכורח הנסיבות ההיסטוריות.

ההלכה — תורת הביטחון — נקבעה בתחילת שנות ה-50, בשחר ימיה של המדינה, וכמו המעשה גם היא נגזרה, כמובן, מן הניסיון וממורשת העבר. במסגרת תורת הביטחון אימצנו לעצמנו אסטרטגיה של מתקפה, שנבעה מהשיקולים הבאים:

מעטים מול רבים • מאורטסה-טונג, כאשר נמנה עדיין עם המעטים, אמר: "קחו אחד מול עשרה, זו האסטרטגיה שלנו. קחו עשרה מול אחד, זו הטקטיקה שלנו". זו הייתה גם הברירה שלנו.

ברמה האסטרטגית היחס בין ההתקפה וההגנה הוא הפוך. על פי רוב המגן הוא זה שזוקק לעליונות כמותית; כיוון שאם התוקף נהנה מיתרון כמותי, או, במלים אחרות, אם המתגונן הוא בבחינת ה"מעטים" והתוקף הוא בחזקת ה"רבים", אזי יכול התוקף לערוך מתקפות עם כוחות עדיפים בכל הגזרות, ולתקוף בכל מקום, ובעת ובעונה אחת, יעדים מערכתיים וטקטיים רבים בקווי המגע ובעומק. בתנאים כאלה אין המגן יכול לרכז את כוחותיו כדי לקדם פני איום מסוים ומסוכן, וזאת משתי הסיבות הבאות:

א. הואיל ואין מאמץ עיקרי ברור, וממילא אין איום מסוים ומסוכן ברור ומובחן של האויב, קיימים איומים רבים, שכל אחד מהם עלול להפוך במהלך המלחמה, על-פי התפתחות המבצעים, למאמץ הכרעה מסוכן — "מרכז כובד". (ה"מעטים" אינם יכולים לפעול על-פי עקרון הגמישות של מרכז הכובד, דוגמת הרבים. הם נאלצים בדרך כלל לקבוע מראש את מקום מאמץ ההכרעה העיקרי).

ב. במקום לרכז את הכוח ולנהל מלחמת הכרעה, המגן נאלץ לפזר את הכוח כדי לעמוד מול לחץ המתקפה הרצופה ולנהל מלחמת שחיקה כאשר הכוחות מפוזרים ומרותקים לגזרתם.

ברור אפוא שבראיית יחסי הכוחות והזמן והמרחב הכלליים, דרושים ברמה האסטרטגית יותר כוחות לניהול המגנה מאשר לניהול המתקפה.

ניתן אפוא לקבוע תיאורטית, כי ברמה הטקטית — בקרב, ההגנה חזקה מן ההתקפה, ואילו ברמה האסטרטגית — במלחמה, המתקפה חזקה מן המגנה.

המושגים "מתקפה" (אופנסיווה) ו"מגנה" (דפנסיווה) מתייחסים לצורת המלחמה ברמה המערכתית-אסטרטגית, ואילו המושגים "התקפה" ו"הגנה" מתייחסים לצורת הקרב ברמה הטקטית. במסגרת המתקפה, כמו גם במסגרת המגנה, משמשים בערכוביה, אלה לצד אלה, קרבות התקפה וקרבות הגנה. כאשר מתרחשת מתקפה

העיסוק בשאלה איזו צורת קרב חזקה יותר — ההגנה או ההתקפה — ימיו כימי התיאוריה הצבאית. האקסיומה המקובלת גורסת, שהיחס הכמותי בין המגן לתוקף צריך להיות 1:3 לטובת התוקף, כלומר, כוחה של ההגנה צריך להיות חזק פי שלושה מזה של ההתקפה (זאת, כמובן, בהתבסס על מכנה משותף — גודל ישראלי מול גודל ישראלי, לדוגמה). ניסיונה של ישראל במלחמות עם הערבים, ביחוד במלחמת העצמאות, מוכיח שעמדנו בקרבות הגנה טקטיים גם ביחסי כוחות גרועים יותר. אולם, דברים אלה נכונים רק ברמה הטקטית.

המאמר עובד על פי הרצאות שהושמעו כ-25 בנובמבר 1986, וכ-21 בינואר 1987.

מושכל ראשון בתורת הלחימה שלנו היה אפוא החתירה הקבועה ליצור עליונות מקומית בנקודת ההכרעה על חשבון הגזרות האחרות. כמצב של מעטים מול רבים הדבר ניתן להשגה רק במסגרת מתקפה כאסטרטגיית יסוד. ברמה הלאומית הדבר מתבטא בריכוז הכוח בכלל, והכוח היבשתי בפרט, למתקפה בזירה (חזית) אחת והיערכות למגננה בזירות אחרות.

העדר עומק אסטרטגי • מגבלה בסיסית זו זייבה את ישראל לאמץ את העיקרון של העברת המלחמה לשטח האויב, במגמה להרחיק את זסכנה של כיבוש יעדים ישראלים אסטרטגיים זיוניים מחד גיסא, וכדי להימנע מן ההרס והנזקים

שנגרמים במקום שבו מתחוללים הקרבות מאידך גיסא.

יזמה — מלחמה מקדימה • בנוסף לאימוץ עקרון המתקפה, גרסנו גם שיש להשתדל להנחית את המכה הראשונה, כדי למנוע את הסכנות של התמודדות בשטחנו, וכדי להקדים את האויב, ולמנוע בעדו מלפתוח ראשון במתקפה, כך שאנחנו נאלץ לנהל מגננה.

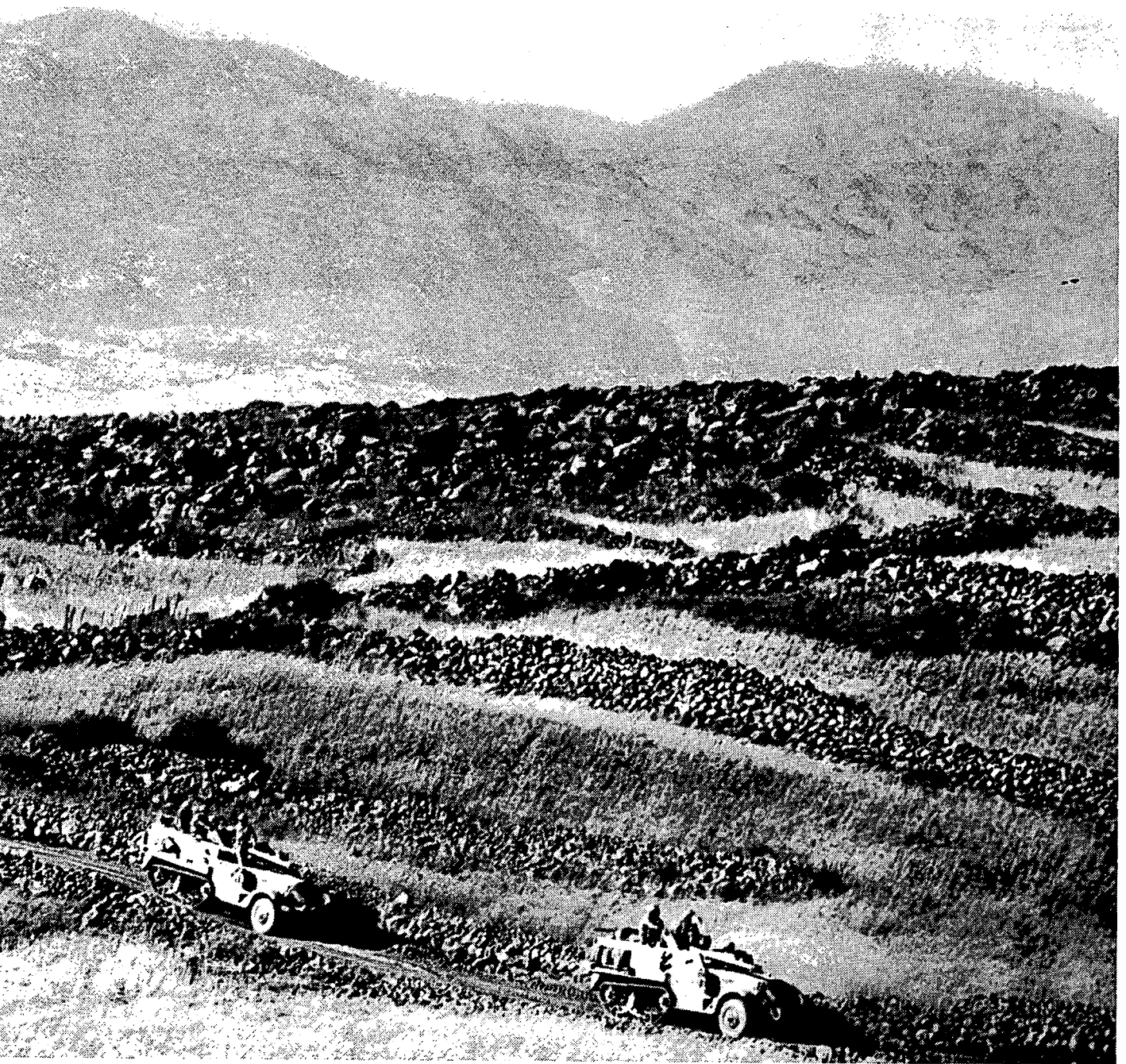
שאלת הצידוק של "מלחמה מקדימה" היא חשובה, שכן הקונסנזוס הלאומי תלוי בה, ויש לחנך ולהסביר את צדקתה בכלל, ובמקרה של ה"מעטים", בפרט. "המלחמה המקדימה" אינה אלא מלחמה הכרחית, שנכפית עלינו, אלא

שאנחנו מקדימים את האויב מבחינה טכנית בבחינת "הקם להרגך השכם להרגו". יזמה כזו לא צריך שתהא שנויה במחלוקת. "המלחמה המונעת" היא ששנויה במחלוקת, שכן יש ברירה. מלחמה כזאת מכוונת למנוע היווצרות של איום פוטנציאלי בעתיד, אשר אולי לא יתממש לעולם.

יש הנוטים להשוות את מערכת סיני ב-1956 למלחמת "שלום הגליל" ב-1982. אין מקום להשוואה בין שתי המלחמות, שכן מערכת סיני, גם אם לא הייתה בבחינת "מלחמה מקדימה" בעליל, הרי שאין כל ספק בכך, שהייתה זו לפחות מלחמה מונעת. הדעות כאמור, חלוקות לגבי צדקתה של מלחמה מסוג זה, ויש כאלה המחייבים

טרורל שמירה של פלוגות הלילה המיוחדות — בשנות ה-30 הוציאו יצחק שדה ואחריו אורד וינגייט את המגינים מחוץ לגדר

כוחות משולבים של שריון חי"ר וצנחנים בהתקפה לעומק המערך הסורי במלחמת ששת הימים. במלחמה זו באו לידי ביטוי המרכיבים המונחים ביסודה ע המלחמה לעומק שטחו של האויב

מחייב שימוש במתקפה.

ארגון הכוח • האסטרטגיה של התבססות על "כוח המחץ" והמתקפה גם קבעה את אופי הכוח ואת העדיפות בבניין הסדר "כ כלהלן:
 (א) מודיעין; (ב) הכוח האווירי; (ג) השריון;
 (ד) הצנחנים (חי"ר מעולה); (ה) כל האחרים.

המעשה

במבצע סיני, שהיה בכחינת מלחמה מונעת, ננקטה כמובן יזמה התקפית. מלחמת ששת הימים היא התגלמות המודל הקלסי של תורת הביטחון שלנו. במלחמה זו בא

איכות. העליונות הכמותית הערבית היא זו שקבעה גם את התפיסה שלנו בדבר אופן ההכרעה במלחמה. בחרנו להתבסס על "מלחמות הכרעה" באמצעות המתקפה ו"כוח המחץ" — הדרגים המסתערים, ולא על "מלחמות שחיקה" באמצעות המגננה ו"כוח העמידה" — המשאבים.

מלחמה קצרה • הסכנה שהמעצמות תמנענה מאיתנו את פרי הניצחון כל אימת שידנו תהיה על העליונה ותגוננה על הערבים בגלל משקלם וחשיבותם במערכת הבינלאומית, חייבה לנהל מלחמה קצרה ולהשיג הכרעה לפני שיהא סיפק בידי המעצמות לעצור בעדנו. שיקול זה, אף הוא

אותה. אולם מלחמת "שלום הגליל" לא הייתה אפילו בכחינת מלחמה מונעת נגד איומים קיומיים-לאומיים מידיים או פוטנציאליים.

איכות מול כמות • תשובתנו לנחיתות ביחסי הכוחות הכלליים (גיאוגרפיה, דמוגרפיה, כלכלה, בעלי-ברית), היא הצבת איכות מול כמות. הגשמת עקרון האיכות באה לידי ביטוי בתחומים רבים, ובתחום הצבאי היא מתבטאת בראש ובראשונה בטיפוח המודעות ההתקפית, שכן בצורת קרב זו יכול היתרון הישראלי לבוא לידי ביטוי מרבי. ההתקפה מחייבת יתר אומץ ומוטיווציה, יזמה, גמישות וכושר אלתור, וכל אלה אינם אלא ביטויי

המלחמה המקדימה, המתקפה, והעברת

לידי ביטוי מכלול המרכיבים והשיקולים המונחים ביסודה של תורת ביטחון זו: המלחמה המקדימה, המתקפה והעברת המלחמה לעומק שטחו של האויב, הכרעת סער (לא שחיקה) ומלחמה קצרה. בין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים נקלענו לדיכטומיה: מצד אחד זכינו בעומק אסטרטגי שכל-כך נכספנו לו, ושבלעדיו היינו תלויים בהתרעה המודיעינית, בחיפוי האווירי, בהגנה המרחבית, במכונת הגיוס, במלחמה המקדימה, במתקפה ובמעבר מהיר לעומק שטחו של האויב. אבל מצד שני, השטחים שנכבשו לא נועדו לשמש רק כעומק אסטרטגי

והמורכבות הנובעות מהאילוצים האנושיים והפיזיים, האובייקטיביים והסובייקטיביים, הדטרמיניסטים והאינדטרמיניסטים, שמציבות בפנינו אמנות המלחמה והעצמה הצבאית של האויב. כאשר משעבדים את הטקטיקה לטכניקה, את האסטרטגיה לטקטיקה, ואת המדיניות לאסטרטגיה — מנצחים לעתים בקרבות, אך מפסידים במלחמות. אין אמות מידה אוניברסליות וקבועות המאפשרות להכריע בשאלת החוזק היחסי של המגננה והמתקפה. כדאי שניתן את הדעת לאמיתות שהוכחו.

כאשר אנחנו באים לחרוץ משפט על טיב המגננה והמתקפה, ועל העליונות של אחת מהן, צריך להתייחס למתקפה ולמגננה על-פי המציאות הקיומית של ישראל ולהביא בחשבון את כלל גורמי היסוד האסטרטגיים בזירה ואת ציווי תורת הביטחון. הנסיבות האסטרטגיות של ישראל מחייבות מתן קדימות למתקפה.

ההבדל בין אלה המצדדים במגננה ובין אלה המצדדים במתקפה הוא זה: מי שמצדד במתקפה בתנאים של ישראל רואה במגננה רע (רע מאוד) הכרחי, ולעומת זאת, מי שמדבר בזכות המגננה מאמין שגם כאשר יש אפשרות לבחור צריך להעדיף את המגננה, משום שיש בה יתרונות רבים והיא עדיפה על המתקפה בכלל ובמצבנו בפרט.

אני גורס כמוכן שאסור לבכר את המגננה וצריך להשתדל לכלכל את צעדינו בסדר הקדימויות הזה:

● הימנעות ממלחמה.
● מלחמת הכרעה. בקטגוריה זו עדיפה האפשרות של מלחמה מקדימה ומתקפה (או, לפחות, מכה מקדימה ומתקפה), על-פני האפשרות של מגננה קצרה ביותר ומעבר מהיר למתקפת-נגד.

● מלחמת שחיקה במגננה. מאפשרות זו יש להיזהר כמו מאש.

המגננה והמתקפה הם שני צדדים של מטבע המלחמה, שני היסודות הבסיסיים של ניהול המלחמה. יחד הם מהווים את המכלול. הם אינם בכחינת שני ניגודים קוטביים אלא ניגודים משלימים, שיוצרים את הסינתזה של המלחמה. סינתזה כזאת בין מגננה ומתקפה אינה הכרחית ואינה קיימת בדרך-כלל ברמה הטקטית או ברמה המערכתית.

השאלה הרלוונטית לגבינו אינה השאלה התיאורטית בדבר צורת המלחמה החזקה יותר, אלא מה צורת המלחמה העדיפה בתנאים של ישראל. התשובה לשאלה זו היא חד-משמעית: המתקפה באוויר, ביבשה וכיס. אמנות המלחמה אינה אוהבת קווים סטטיים וניהול מבצעים מתישים ולא מכריעים; ועלינו, המעטים וחסרי העומק האסטרטגי, להיזהר בעניין הזה ככל כפליים.

כשפרצה מלחמת יום הכיפורים התברר עד מהרה, שבגלל מצב הפתיחה, שבו הערכים תקפו, ואנו הופתענו ונערכנו למגננה, המלחמה הפכה למלחמת קיום חרף העומק האסטרטגי. אפילו כאשר האויב היה עדיין רחוק, והעומק האסטרטגי הפריד בינו ובין היעדים האסטרטגיים הקיומיים שלנו, הגענו למצבים קשים ביותר. אף כי המצרים היו בקרבת התעלה (אם כי בגדה המזרחית שלה), כל מדבר סיני חצץ בינינו ובינם, ושארם א-שייח' הייתה בידינו, ועל אף העובדה שהסורים נהדפו אל מעבר לקו הסגול (למעט חרמון) — הסכמנו ב-12 באוקטובר 1973, היום השביעי למלחמה, להפסיק אותה בלא הכרעה בגלל קצב שחיקת המשאבים שלנו. התברר, שתורת הביטחון נכונה, שאכן כאשר כוח המחץ איננו עומד לנו, עלול עצם הקיום להיות בסכנה, אפילו כאשר יש עומק אסטרטגי. התברר, שהמגננה היא אסון ושהיא המותרות, שיכולים להרשות לעצמם הרבים ולא המעטים.

במלחמת שלום הגליל הושגה ההכרעה הצבאית באמצעות המתקפה.

סיכום

כל אחד מן התחומים באסטרטגיה ובתורת הביטחון נגזר מן הערכה הגבוהה יותר: מטרת המלחמה נגזרת מן המטרות הלאומיות, האסטרטגיה — ממטרות המלחמה והטקטיקה — מן האסטרטגיה. על תורת הלחימה ועל הטכנולוגיה הצבאית לתת מענה לדרישות הטקטיות, המערכתיות והאסטרטגיות, ולהעמיד לרשותן את אמצעי הלחימה הטובים ביותר, פרי הישגי המדע והטכנולוגיה המתקדמים ביותר. אך אסור להגיע למצב שבו מטרת המלחמה והאסטרטגיה יהיו כפופות לטכנוקרטים, ולסלון-אסטרטגים הרואים באמצעים הטכניים את חזות

